

EVCI ALEVİLERİNİN ÖLÜM İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALARI

Dr. Ali SELÇUK

Bu çalışma, Evci Alevileri üzerine yaptığımız alan araştırmasına dayanmaktadır. Bu çalışmada, verilerin tespiti safhasında, katılma, gözlem ve mülakat yöntemleri uygulanmıştır.

Tespitlerimizde göre, Eski Türklerdeki ölüye tazim ve saygı, Evci Alevilerinde sosyo-kültürel çevrenin etkisiyle değişik şekillerde varlığını sürdürmektedir. Evci Alevilerin ölümle ilgili inanış ve uygulamalarında Zerdüştilik ve Sami kültür unsurlarına rastlasak da geleneksel Türk inancının etkin bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Evci Alevileri, Ölüm, Defin, Yas, Can Aşı.

The Beliefs And Practices Related With Death In Evci Alevis

This study has been based on the field research about the Evci alevits. During this fieldwork, in order to collect data observation, interview, random and participation methods were used.

Based on what has been determined at the end, the event of respect to the dead in the ancient Turks has been maintained its existence in various shapes within the Evci alevits as an effect of socio-cultural circle. Though some Zoroastrianism and Semitic culture elements have been seen at the beliefs and practices related to death in Evci alevits, it is understood that the traditional Turkish faith has an efficient place in these religious perceptions.

Key words: Evci Alevits, Death, Burtal, Mourning, Soul Meal.

Evci köyü, Adana ilinin Tufanbeyli ilçesine bağlıdır. Köy, Tufanbeyli'ye 18 km, Kayseri'ye 120 km uzaklıktadır. 2000 yılı genel nüfus sayımına göre kö-

yün nüfusu 355 kişidir. Son 30-35 yıl boyunca Evcî köyünden dışarıya göç artmış; Evcî Alevileri'nin bir kısmı Almanya, Adana ve Kayseri'ye yerleşmiştir. Kayseri'de yaklaşık 80 hane Evcî Alevileri'ne mensup aile mevcuttur. Kendilerini *Türkmen Alevileri* olarak tanımlayan Evcî Alevileri, Yanyatır dede ocağına bağlıdır. Köy dışında yaşayan Evcî Alevileri, ölümlerini kendi köy mezarlıklarına defnetmektedirler. Bu çalışmamızda Evcî Alevileri arasında tespit ettiğimiz ölümle ilgili inanış ve uygulamaları değerlendireceğiz.

1. Ölümü Düşündüren İnanışlar

Hayvanlarla İlgili İnanışlar

Evcî Alevileri arasındaki inanışa göre ölümü işaret eden hayvanların başında baykuş gelmektedir. Onlar ölümünü istedikleri, sevmedikleri birisine "ocağında baykuş tünesini!" tarzında beddua ederler. Baykuş bir evin yakınında veya üzerinde öttüğünde o evde birinin öleceğine işaret ettiğine inanılır. Bu durumda, muhtemelen gelecek olan ölümü uzaklaştırmak için ocaktan ateşli bir odun parçası alınır, ocağın bacasından dışarıya atılır.

Aynı zamanda köpeğin gündüz uluması durumunda da ölüm olacağı inancı mevcuttur. Köpek eve doğru başını yukarı kaldırarak ulursa, kuru soğan kesilerek köpeğin üzerine atılır. Evcî Alevileri bu uygulamalar aracılığı ile ölümün uzaklaştığına inanmaktadırlar.

Anadolu'da oldukça yaygın olan bu tür inanışlara¹ diğer kültürlerde de rastlanmaktadır. Öyle ki baykuş, pek çok kültürde insanlar tarafından kötülük, felâket ve ölümün sembolü olarak kabul edilmiştir². Köpeğin ölüm habercisi olarak kabul edilmesi ise doğrudan geleneksel Türk inancıyla ilişkilidir. Geleneksel Türk inancında ölümden sonra ruhun akrabalarının ve kendi evinin etrafında onlardan birine zarar vermesi amacıyla dolaştığına³, bu süreçte ölü ruhuna köpeğin eşlik ettiğine inanılmaktadır⁴. Evcî Alevileri'nde baykuş ve köpeğin ölümü haber verdiği inancıyla kovulması, ölüm ruhunun kötülüklerini bertaraf etmekle ilgilidir. Söz konusu hayvanların ölümüne işaret ettiği zamanlarda kovulmalarıyla onların ölüm ruhuna öncülük etmeleri engellenmiş olmaktadır⁵.

Rüya İle İlgili İnanışlar

Evcî Alevileri, rüyada ağacın kesilmesini, devrilmesini ölümle ilişkilendirirler. Bir kişi rüyasında bir ağacın kökünden devrildiğini görürse, kendi ev

¹ Sedat Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara 1979, s. 15-19.

² Virginia C. Holmgren, *Owls In Folklore And Natural History*, California 1988, pp. 11-12.

³ A. V. Anohin, *Altay Şamanlığına Ait Materyaller*, Konya 2006, s. 24.

⁴ Edward Tryjarski, "The Dog In The Turkdic Area: An Ethnolinguistic Study", *Central Asiatic Journal*, Volume: XXIII, 1979, p. 301.

⁵ Ali Selçuk, *Ağaçeri Türkmenleri-Tahtacılar*, İstanbul 2008, s. 280-281.

halkından yaşlı birisinin öleceğine; bir fidanın göçtüğü görüldüğünde, aileden bir gencin öleceğine inanılır.

Rüyasında azı dışının çıktığını gören kişinin kendi çocuğunun öleceğine; diğer dışlarından bir tanesinin çekildiğini veya kendiliğinden düşmesi ise aile yakınlarından birisinin öleceğine işaret etmektedir.

Bu tür rüyalardan sonra, ölümü uzaklaştırmak amacıyla çörek, kömbe, pasta vs. yapılarak çocuklara dağıtılır.

Rüyadaki ölümün habercisi olan ağaç motifi, Türklerin ağaç hakkındaki düşüncelerinden kaynaklanmaktadır. Türk inancına göre rüyada ağacın filizlenip büyümesi, insan hayatının safhalarıyla aynılık arz eder⁶. Ağacın filizlenip büyümesi, insanın doğumunu ve gençliğini simgelemekte; ağacın göçmesi, yıkılması da insanın ölümüne işaret etmektedir⁷. Diğer kültürlerde de mevcut olan⁸ rüyada diş çektirmek veya dışın sökülmesinin ölümle ilişkilendirilmesi inancı Anadolu'da pek çok yörede yaygındır⁹.

2. Ölümünden Sakınmalar

Ölüm ruhunu yanıltmak, ölümden sakınmak için çocuğu yaşamayan aileler, çocuklarına Durmuş, Durdu, Durhasan, Yaşar vb. isimler vermektedirler. Bu gelenek Orta Asya Türk topluluklarında da mevcuttur. İnan, Orta Asya Türkleri'nin aynı amaçla çocuklara Yaşar, Dursun, Ölmezbay, Taştan, Kurç (Çelik) gibi isimleri verdiğini ifade etmektedir¹⁰. Çocukları yaşamayan ailelerin yeni doğan çocukları erkek olduğunda saçını yedi yıl kesilmemektedir. Bu çocuğun saçını yedi yıl kesmemeleri uygulamasından amaç ölüm meleğini, Azrail'i aldatmaya yönelik olup¹¹, Orta Asya Türk geleneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna benzer uygulamalar Yakutlar, Tubalar, Başkurtlar¹² ve Kazaklarda da mevcuttur¹³.

Öğleden sonra veya akşam evden ateş, süt, tuz, acı yiyeceklerin yabancılarla verilmesiyle aileden birisinin öleceğine inanılmaktadır. Aynı inançla ocağa yanan ateş, su ile söndürülmemektedir.

Ölüm olayı sonrasında da, ikinci bir ölümden korunmak için yerine getirilmesi gereken uygulamalar bulunmaktadır. Ölüm yatağındaki kişi öldüğü anda evde uyuyan varsa, hemen uyandırılır.

⁶ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Cilt: I, Ankara 1993, s. 74, 252.

⁷ Ali Selçuk, *Ağaçeri Türkmenleri-Tahtacılar*, s. 281.

⁸ Philippa Waring, *Omens-Superstitions*, p. 227.

⁹ Sedat Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, s. 26-27; Arif Pamuk; *Rüya Tabirleri Ansiklopedisi*, İstanbul 1998, s. 74-75.

¹⁰ Abdulkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara 1995, s. 174.

¹¹ Ali Selçuk, *Ağaçeri Türkmenleri-Tahtacılar*, s. 207.

¹² Abdulkadir İnan, *Şamanizm*, s. 174.

¹³ Harun Güngör, *Türk Bodun Bilimi Araştırmaları*, Kayseri 1998, s. 271.

Ölünün yıkanmasında kullanılacak suyu ısıtmak için ayrı bir ocak yapılmakta, ölü yıkama işlemi sona erdikten sonra söz konusu ocağı oluşturan taşlar evden uzak bir yere atılmaktadır. Ölünün yıkanma işlemi sona erdikten sonra yakın akrabaları, sevenleri *hakları helal eyle* diyerek ölünün üzerine su döker. Bu uygulamaya *ölü ile vedalaşma* adı verilir. Bu uygulama esnasında onlar kullandıkları kabı elden ele vermezler. Ayrıca ölünün elbisesinin de bu suyla yıkanması gerekmektedir. Daha sonra kazan ters çevrilir. Ölünün üzerine toprak atarken kürek yere bırakılır, diğer kişi yerden alır. Ayrıca defin töreni sonrası mezar kazma işinde kullanılan aletlerin mezarlıkta temizlenmesi gerekir.

Ölüm olayı meydana geldiği anda uyuyan kimselerin uyandırılması, suyun ısıtılması için ayrı bir ocak yapılması ve yıkama işlemi sonunda ocağın taşlarının atılması, ölü yıkamada ve defin işlemlerinde kullanılan araçların elden ele verilmemesi, kazanın ters çevrilmesi gibi uygulamalar ölüm meleğinden korunmak için yapılır. Bu tür kaçınmalar Zerdüştilikle ilgilidir. Zerdüştiliğe göre ateş, su ve toprak ölüm tarafından kirlenilen üç kutsal unsurdur. Bu kutsal öğeler ölüm gibi manevî kirlilikle temas ettirilmemelidir. Ölümle temasa geçmiş olan bütün eşyalar doğal çevreye bırakılır, hiç kullanılmaz¹⁴.

3. Ölünün Hazırlanması ve Defin

Ölünün Hazırlanması

Ölüm olayı gerçekleştiği an hemen odanın pencereleri açılır. Daha sonra ölünün elbisesi çıkarılır, çenesi çatılır, gözleri kapatılır, ayak başparmakları birbirine bağlanır. Bu uygulamalardan sonra ölünün üzeri bir çarşaf ile örtülür ve ölü odanın ortasına getirilir. Evcil Alevleri toprağın mühürlenmesi inancı nedeniyle defin işlemini güneş batmadan önce yaparlar. Eğer ölüm olayı akşama doğru olursa, ölünün hazırlanması ve defnedilmesi işlemleri bir sonraki güne bırakılır, ölü sabaha kadar köyün cem evinde bekletilir. Özellikle ölünün yakın akrabaları, ölünün yanında sabaha kadar otururlar; ölü ağıtı yakarlar.

Orta Asya'da Türklerin cinlerden bir grup olan *Çıw'ların* geceleri birbirlerine karşı attıkları oklardan korunmak için evden dışarı çıkmadıkları belirtilmekte; toprağın mühürlenmesi inancı, Türklerde mevcut olan bu cin inancıyla açıklanmaktadır¹⁵.

Ölünün çenesinin bağlanması, gözlerinin kapatılması uygulamaları Anadolu'da olduğu gibi Azeri Türkleri'nin ölüm âdetleri arasında da yer almaktadır. Bu uygulamalar geleneksel Türk inancının devamı olarak karşımıza çık-

¹⁴ Mustafa Ünal, *A Comparative Study Of Funeral Customs In Turkey And Azerbaijan With Particular Reference To Pre-Islamic Turkic Aspects*, Doktora Tezi, The Faculty Of Arts, Department Of Theology, The University Of Birmingham 1996, pp. 203-204.

¹⁵ Harun Güngör, *Türk Bodun Bilimi Araştırmaları*, s. 334.

maktadır. Türklerde ruh, ölüm anında ağız ve vücudun diğer delik yerlerinden çıkar. Eğer ağız ve gözler katılmaz ise ölünün ruhu başka birisinin ölümüne neden olur¹⁶.

Ölünün Yıkınması ve Ölünün Kefenlenmesi

Ölü, köyün ölü yıkama çadırında yıkanır. Ölünün yıkınmasında kullanılmak amacıyla iki ayrı kazanda su ısıtılır. Bunlar için her zamanki kullanılan ocaklardan farklı ocaklar hazırlanır. Kazanın birinin içine sabun atılır. Kazandaki suya *reyhan* atılır ve bu su sadece ölüyü durulamak için kullanılır. Cenaze kadın ise kadın tarafından, erkek ise erkek tarafından yıkanır. Ölü, birinci kazandaki sabunlu suyla yıkanır, ikinci kazandaki suyla da durulanır. Ölünün yıkınması sona erdikten sonra, ölüyle helâlleşme safhasına geçilir. Ölünün ailesi, yakınları, sevdikleri sırasıyla, cenaze yıkama işleminde ölüye su dökmekle görevli kişinin verdiği suyun tamamını, ölünün başından başlayarak parmak uçlarına kadar dökerler. Birinci kişi bu işlemi bitirdikten sonra su kabını görevliye verir. Helâlleşmede ölüye su dökmek işlemi, *hakları helal eyle* diyerek bir defa yapılır. Aynı zamanda orada bulunan kadınlar bu suyla ölünün elbisesini yıkar. Cenaze, yere serilen bir örtünün üzerine indirilir. Su ısıtılan kazanlar, cenazenin yıkandığı teniş tahtasına ters çevrilerek konur. Ölünün üzerinden çıkarılan elbisenin tamamını, ölü yıkandıktan sonra kazandan artan suyla yıkanır. *Soyka* adı verilen elbise, ölünün yıkandığı yerde üç gün serili olarak bırakılır. Ölünün üçüncü gün yemeğinden sonra elbise toplanır, diğer elbiseleriyle birlikte ihtiyacı olan birisine verilir, evde durdurulmaz. Evcî Alevîleri arasında *soykandan kalsın* tarzında bir beddua da mevcuttur.

Cenaze yıkandıktan sonra, yeni, kullanılmamış iç çamaşırları (atlet, külot) giydirilir. Ölünün kefenlenmesi için üç parça kefen bezi hazırlanır. Kefen bezi kesilirken makas kullanılmaz. Ölünün kefenlenmesini, onu yıkayan ile su döken kişi yapar. Üç parçadan oluşan kefenin ikinci ve üçüncü parçası ölünün boydan ve enden örtülmesini sağlayacak şekilde kesilir. Kefenin birinci katına *yakasız gömlek* adı verilir. Bu parça da ölünün başı açıkta kalacak ve bedeni saracak şekilde, boyundan dizlerine kadar uzunluktadır. İlk önce ölüye yakasız gömlek giydirilir. Daha sonra ayak başparmakları birbiriyle bağlanır. Diğer iki parça kefen bezi ölüye sarılır. Kefenin son katı ayak ve başucundan düğümlemeden dolandırır.

Anadolu'da ölüye iç çamaşırları (atlet, külot) giydirilmesi geleneği Sünnîlerde mevcut değildir. Türklerde ölüyü kefenle gömmek âdetinin İslâm öncesi dönemlerinde mevcut olduğu, hatta kefenin *eşük* kelimesiyle ifade edildiği belirtilmektedir¹⁷.

¹⁶ Mustafa Ünal, *A Comparative Study Of Funeral Customs*, p. 210.

¹⁷ Ünver Günay-Harun Güngör, *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, Ankara 1997, s. 77; Jean Paul Roux, *Altay Türklerinde Ölüm*, Çeviren: Aykut Kazancıgil, İstanbul 1999, s. 240-241.

Cenaze Namazı

Ölüyü kefenleme işlemi tamamlandıktan sonra, ölü sal ağacının üzerine yerleştirilir. Sal ağacından düşmemesi için, baş, bel ve ayağından sal ağacına bağlanır. Daha sonra ölünün üzeri yeşil renkli bir örtü veya battaniye ile örtülür. Cenaze mezarlığa kadar omuzlarda taşınır. Sırasıyla herkes sal ağacından tutar; *Allah rahmet eylesin* diyen taşıma işini başkasına devreder.

Evcil Alevileri'nde cenaze namazını kendi topluluklarından bu konuda uzmanlaşmış, köylüler tarafından *hoca* olarak adlandırılan bir kişi kıldırılmaktadır. Cenaze töreninde bulunan herkes cenaze namazına katılır. Namaz sonunda, namaz kıldırılan kişi, üç defa *mevta'yı nasıl bildirdiniz* diye sorulduğunda, orada bulunan herkes üç defa *iyi biltriz* demektedir. Namaz kıldırılan kişi *Allah taksiratını affetstn* dediği zaman onlar *Allah rahmet eylesin* derler.

Defin

Mezar doğudan batıya doğru, ölü erkekse göbük, kadın ise göğüs yüksekliğine kadar kazılır. Mezarın kible tarafında kalan bölüm 40-50 cm. içeriye doğru kazılır. Söz konusu bölüme *sapıtma* denilir. Mezar kazarken kazma veya kürek elden ele verilmez, yere bırakılır. Mezar kazan kişilere para verilmez.

Cenaze namazından sonra, mezarın sapıtma bölümüne yatak şeklinde ot seilir. Daha sonra ölüyü üç kişi mezara indirir. Ölünün başı batıya, yüzü kibleye doğru gelecek şekilde otun üzerine yatırılır. Sonra baş ve ayak tarafından bağlanan kefen bağları çözülür. Tahtalar yatay bir şekilde konarak sapıtma bölümü içerisine toprak girmeyecek şekilde kapatılır. Mezara ilk toprağı, kazmaya başlarken ilk kazmayı vuran kişi atmaktadır. Mezara toprak atarken *Allah rahmet eylesin* denilir, kürek yere bırakılır, diğer kişi küreğı, yerden alır. Mezar, toprakla kapatıldıktan sonra balık sırtı biçimde tümsek oluşturulur. Mezarın Doğu ve Batı yönüne birer tahta dikilir. Ölüye ait bilgilerin yazıldığı bu tahtaya *hece taşı* veya *baş tahtası* denilir. Daha sonra cenaze namazını kıldırılan kişi hece taşının tam karşısında durur ve *talkın* verir. Şehit mezarlarına *Türk bayrağı* dikilmektedir. Daha sonra mezarın baş ucundan ayak ucuna kadar su dökülür.

Ölünün sapıtmaya konulması, eski Türklerdeki ölünün yerinin gizlenmesi geleneğinin bir devamıdır. Türk tarihinde mezarlara zarar vermenin savaş sebebi olduğu, Türklerin ölüyü nehir yatağına gömme âdetinin bulunduğu, mezarın yerini gizleme amacıyla birden fazla mezarın kazıldığı, Hun prenslerinin mezarlarının gizlenmesi amacıyla yüksek dağlara defnedildikleri ileri sürülmektedir¹⁸.

¹⁸ Ünver Günay-Harun Güngör, *Türklerin Dini Tarih*, s. 77.

4. Ölüm Sonrası Uygulamalar

Başsağlığı ve Ölü Evindeki Uygulamalar

Evcî Alevileri, cenaze evine *yas evi* demektedir. Defin töreninin akşamı yerleşim birimindeki herkes evinde yemek yapıp cenaze evine başsağlığına gelir. O gün akşam yemeği yas evinde yenilir. Dışarıdan getirilen yemeğe *yas yemeği* adı verilir.

Evcî Alevileri'nde başsağlığı *Allah rahmet eylesin, başınız sağ olsun* cümleleriyle ifade edilir. Dışarıdan yemek getirilen kaplar herhangi bir leğene konulmuş olan suya üç defa daldırıldıktan sonra götürülür. Bu leğende su, evin dışına dökülür. Yas evindeki yemek kapları o akşam yıkanmaz, ertesi gün yıkanır. Ayrıca evin ışıkları üç gün yanık bırakılır.

Ölüyü defnettikten sonra o gün akşam yas evinde yemek yenmesi âdetinin eski Türklerde mevcut olduğu belirtilmektedir¹⁹. Ölünün çıkarıldığı evde akşam ışıkların yanık bırakılması İslâm öncesi Türk geleneğinin bir devamıdır²⁰.

Yas ve Ölüyü Anma Törenleri

Evcî Alevileri'nde yas kırk gün sürmektedir. Yas süresince erkekler saç ve sakal tıraşı olmazlar, siyah elbise giymeye dikkat ederler. Kadınlar ise siyah başörtüsü takar. Kırk gün boyunca düğün vb. gibi eğlence ortamına katılmazlar. Aynı zamanda radyo dinlemez, televizyon seyretmezler; banyo yapmazlar. Yas, ölünün kırkinci gün yemeğinin verilmesiyle sona ermektedir.

Yas süresince yapılan uygulamalar eski Türklerin yas âdetlerinin devamı niteliğindedir. Türklerin yas tutarken saçlarını, kulaklarını kestikleri, yüzlerini parçaladıkları, feryat ederek ağladıkları bilinmektedir. Yas ile ilgili benzer temalar Alper Tunga Destanı'nda da mevcuttur²¹. Ayrıca Türklerin yas boyunca siyah elbiseler giydikleri ve yas çadırına siyah bayrak asıldığı, eğlence yapılmadığı ifade edilmektedir²². Bütün Türk boylarında yas geleneği onların ölüm âdetlerinin değişmeyen bir unsuru olarak günümüze kadar devam etmiştir²³.

Evcî Alevileri'nde ölen kimse için ölünün üçüncü, yedinci, kırkinci ve yıl dönümünde toplu yemek verilir. Onlar yukarıda söz konusu edilen zamanlarda verilen yemeğe *can aşısı* adını vermektedir. Ölüyü anma törenlerinde özellikle ölen kişinin hayatta iken en çok sevdiği yemekler yapılır. Bunun ya-

¹⁹ Abdulkadir İnan, *Şamanizm*, s. 183-186.

²⁰ Mustafa Ünal, *A Comparative Study Of Funeral Customs*, pp. 124-126.

²¹ M. Necatî Sepetçioğlu, *Türk Destanları*, İstanbul 1972, s. 106-107.

²² Abdulkadir İnan, *Şamanizm*, s. 195-196.

²³ İsmail Görkem, "Türk Dünyası'nda Yas Törenleri ve Ağıtlar", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 77, Nisan 1992, s. 158-188.

nı sıra yemekten sonra en çok sevdiği içecekler ikram edilir. Onlar ölümden sonra ruhun azap çektiğine inanırlar. Dolayısıyla ölümden sonra, ölenin ruhu için verilen yemeklerle ruhun sıkıntından kurtulacağı, ruhun memnun olacağına inanılır. Ölü yemeklerinin sonunda, yemek yiyen kişi ölü sahibine *canına değsin* demektedir.

Üçüncü gün yemeğinde ölünün *caru için* helva, kömbe, pasta yapılır, çocuklara dağıtılır. Evcî Alevîleri'ne göre ölünün ruhu, ancak üç gün sonra öbür dünyadaki ruhlar tarafından kendi içlerine kabul edilmektedir. Definden üç gün sonra kendisinden önce ölen akrabalarının ruhları onu ziyarete gelip *içimize hoş geldin* demektedir. Ölenin ruhunun yenilen yemekten sonra, kendisinden önce ölen akrabalarının ruhlarıyla tanışacağına inanılır. Bu inanış doğrudan Zerdüştilik ile ilgilidir. Zira Zerdüştiliğe göre ölen kişinin ruhu günahkârsa üç gün dünyanın etrafını dolaşır, akrabaları bu ruha dua ederler. Ruhlar üçüncü gecenin şafak vakti öbür dünyaya giderler²⁴.

Ölünün yedinci günü yemek yapılır, köylülerin tamamı ölü evine davet edilir. Bu yemek ölü evinde topluca yenilir. Üçüncü ve yedinci gün yemeğiyle ruhun aç kalmasının önlenmiş olduğuna inanılır.

Kırkinci gün yemeği için genellikle koç kurban edilir. Bu, ölü için verilen en önemli yemek ziyafetidir. Bu yemeğe de köylülerin hepsi davet edilir; ölü evinde topluca yenilir. Kırkinci gün yemeğinden sonra yas sona erer.

Ölünün birinci yıldönümünde de koç kurban edilir. Yemek, ölü evinde topluca yenilir. Bu yemek ziyafetine *can yemeği* adı verilir. Yemek sonunda herkes *bizden yana helâl olsun* der. Ölü için mezar inşa edilmesi, ancak ölünün yıl yemeğinden sonra yapılır.

Ölünün üçüncü, yedinci, kırkinci günleri ve yıldönümündeki yemek ziyafetleri, ölüyü anma adetleri genel hatlarıyla eski Türklükte yaygın bir uygulama olan *ölü aşu* geleneğinin devamı olarak kabul edilmektedir²⁵. Burada ölü yemeklerinin amacı, ruhun kötülüklerinden korunma, onu memnun etmeye yöneliktir²⁶.

Mezar Ziyareti

Evcî Alevîleri'nde Kurban Bayramı'nda topluca mezar ziyareti mevcuttur. Bununla birlikte bireysel olarak herhangi bir günde de sıklıkla mezar ziyareti gidilmektedir. Kurban bayramlarında veya bireysel ziyaretler için mezarlığa gidildiğinde, herkes kendi akrabasının mezarını temizler. Mezar ziyareti sırasında şeker, çörek, kömbe vs. yiyecek getirilir; bunlar mezarlığa gelen çocuk-

²⁴ R. P. Masani, *Le Zoroastrisme, Religion De La Vie Bonne*, Paris 1939, pp. 156-158.

²⁵ Abdulkadir İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, Cilt: I, Ankara 1987, s. 121-122, 422; Şamanizm, s. 189-190; Mustafa Ünal, *A Comparative Study Of Funeral Customs*, pp. 161-162, 217; A. V. Anohin, *Altay Şamanlığına Ait Materyaller*, s. 24.

²⁶ Ali Selçuk, *Ağaçeri Türkmenleri-Tahtacılar*, s. 291.

lara dağıtılır. Bütün mezar ziyaretlerinde mezara niyaz edilir. Mezara niyazın iki türlü yapıldığı görülmektedir. Birincisinde mezarın başucu taşının karşısında secde halinde durulur ve *ya Allah! ya Muhammed! ya Ali!* diyerek üç defa hece taşı öpülür. Diğer niyaz şekli ayakta iken üç defa *ya Allah! ya Muhammed! ya Ali!* diyerek sağ el, hece taşına sürülür ve kalbin üzerine götürülür. Mezara niyazdan sonra, niyaz eden kişi arkasını dönmeden geri çekilerek ayrılır. Mezar ziyareti yapılan gün sıcak ise mezarın baş ucundan ayak ucuna doğru su dökülür; su kabında su artmışsa tamamının ayak ucuna dökülmesi gerekmektedir. Diğer taraftan mezar ziyaretlerinde mezara ağaç, çiçek dikilir.

Mezar ziyaretlerinde mezara su dökmenin eski Türklerde de var olan bir gelenek olduğu anlaşılmaktadır²⁷. Aynı zamanda bu uygulama, ölünün susuzluğunu gidermek amacına yönelik olup doğrudan ölümler kültürüyle ilişkilidir. Ayrıca mezar ziyareti esnasında herkesin kendi aile bireylerinin mezarlarına niyaz etmesi durumu, ölümler kültürüyle alakalıdır. Burada bir kişi mezara niyaz ederken kendi ölüsünden herhangi bir dilekte bulunmamaktadır. Mezara niyaz etmeleri bir nevi ölüye tapınma olarak değerlendirilebilir. Ancak bu tapınma ölüyü tanılaştırmaya yönelik olmayıp, onun kötülüklerinden korunmak, onu memnun etmek amaçlı büyüsel bir teknik olduğunu söylememiz mümkündür. Mezara secde etme uygulamasının temelini, Türklerde eski devirlerden bu yana var olduğu bilinen ölüye tazim ve saygı oluşturmaktadır²⁸.

Mezara ağaç dikme geleneğinin ölümler kültürüyle de ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Mezara dikilen ağaçla insan hayatı arasında bir paralellik bulunmaktadır. Yeniden doğuşu sembolize eden bu ağacın her yeniden canlanması, yeşermesi ile yeniden doğuşlar başlamaktadır. Ölüm-ağaç ilişkisindeki bütün uygulamalar zamanı ilga etme çabasının sonucu olarak ortaya çıkmaktadır²⁹.

Sonuç olarak Evcı Alevileri'nin ölümle ilgili inanış ve uygulamalarında Zerdüştilik ve Sami kültür unsurlarına rastlasak da geleneksel Türk inancının etkin bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan ölümle ilgili inanış ve gelenekler, Türklerin ilişkiye girdikleri bütün din ve kültürlerde sosyo-kültürel çevrenin etkisiyle farklı tezahürlere bürünmüş olsa da, inanış ve geleneğin özünü oluşturan ölüye tazim ve saygı öneminden hiçbir değer kaybetmemiş, değişik şekillerde varlığını sürdürmüştür.

Kaynakça

Anohin, A. V.; *Altay Şamanlığına Ait Materyaller*, Çevirenler: Zekeriya Karadavut-Jannet Meyermanova, Konya 2006.

²⁷ Abdulkadir İnan, *Şamanizm*, s. 189-190.

²⁸ Ali Selçuk, *Ağaçeri Türkmenleri-Tahtaclar*, s. 400.

²⁹ Ali Selçuk, *Ağaçeri Türkmenleri-Tahtaclar*, s. 311.

Görkem, İsmail; "Türk Dünyası'nda Yas Törenleri ve Ağütlar", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 77, Nisan 1992, s. 157-188.

Günay, Ünver-Harun Güngör; *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dinî Tarihi*, Ankara 1997.

Güngör, Harun; *Türk Bodun Bilimi Araştırmaları*, Kayseri 1998.

Holmgren, Virginia C.; *Owls In Folklore And Naturel History*, California 1988.

İnan, Abdulkadir; *Makaleler ve İncelemeler*, Cilt I, Ankara 1987.

İnan, Abdulkadir; *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara 1995.

Masani, R. P.; *Le Zoroastrisme, Religion De La Vie Bonne*, Paris 1939.

Ögel, Bahaeddin; *Türk Mitolojisi*, Cilt I, Ankara 1993.

Örnek, Sedat Veyis; *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara 1971.

Pamuk, Arif; *Rüya Tabirleri Ansiklopedisi*, İstanbul 1998.

Roux, Jean Paul; *Altay Türkleri'nde Ölüm*, Çeviren: Aykut Kazancıgil, İstanbul 1999.

Selçuk, Ali; *Ağaçeri Türkmenleri-Tahtacılar*, İstanbul 2008.

Sepetçioğlu, M. Necati; *Türk Destanları*, İstanbul 1972.

Tryjarski, Edward; "The Dog In The Turkic Area: An Ethnolinguistic Study", *Central-Asiatic Journal*, Volume XXIII, 1979, pp. 297-319.

Ünal, Mustafa; *A Comparative Study Of Funeral Customs In Turkey And Azerbaijan With Particular Reference To Pre-Islamic Turkic Aspects*, Doktora Tezi, The Faculty Of Arts, Department Of Theology, The University Of Birmingham 1996.